

УДК 821. 161.2 – 94.09 «18»(043)

ОЛЕКСАНДР ОНИЩЕНКО,
викладач
(м.Хмельницький)

Поетика націєтворчого дискурсу в українській діаспорній спогадовій літературі

Стаття увиразнює важливий фактичний матеріал нефікційної прози, який уперше у вітчизняному літературознавстві став об'єктом пильного наукового дослідження під кутом зору поетики націєтворчого дискурсу. Проаналізовано підходи до мемуаристики, узагальнено жанрову типологію. Схарактеризовано поетику письменницької мемуаристики в ракурсі націєтворчого дискурсу діаспорної спогадової літератури. Досліджено значний масив текстів, віднесених до мемуаристики, з'ясовано їх проблематику, основні концепти.

Ключові слова: дискурс, нефікційна проза, історична та культурна пам'ять, оповідь, наратор, поетика.

Постановка проблеми в загальному вигляді.... За роки незалежності держави маємо праці багатьох українських науковців, однак системного дослідження документального жанру щодо характеристики мемуарно-автобіографічної прози з позицій структурної та ідейно-художньої еволюції – носія історичної та культурної пам'яті – досі не маємо. Екзистенц-філософія у мемуарах зосередилася на аналізі духовного стану окремої людини в абсурдному і позбавленому логіки світі, спогадовці моделюють своїх персонажів у просторі чужини, тобто в ореолі відчуженості, вини, туги, страху, жаху, відчаю, гніву, ненависті, нудьги, зневіри, безнадії, самотності, абсурдності буття, боротьби, руйнації особистісного начала, фізичного й духовного страждання.

Аналіз досліджень і публікацій... Поетику мемуарної літератури схарактеризували В. Кузьменко, Г. Мазоха, О. Галич, І. Василенко, Т. Черкашина, Т. Швець, Тончо Жечев, М. Мольнар, А. Моруа, Н. Банк, Уільям Тодд та ін., які науково потрактували етапи розвитку метажанру. Не здійснилися мрії Б.Рубчака, коли він в усній оповіді іронізував, що створення Нью-Йоркської групи було реакцією на ностальгічні мотиви: «НІГ допомогла зупинити процес пересаджування вишневих садків та струнких тополь на нью-йоркські бруки, що в п'ятдесятих роках було виявом великої відповідальности і

перед літературою, і перед читачем, і навіть (боюся вимовити) перед історією. [...] Сьогодні читач [...] скоріше впізнає графомана і не дозволить йому самолюбно використовувати читацьку публіку, граючи на наболілих спогадах і переживаннях...» [12, с.64]. Процес написання спогадів, звичайно, члени Нью-Йоркської групи не призупинили. Цей процес триває і триватиме, допоки людина не перестане вірити в Абсолют, адже традиційні поняття Я-концепції, самості «вмонтовано» під маркери західної філософії. Саме модерна література Заходу спиралася на позиції антропологів З. Фройда, М. Шелера, Г. Плеснера, Е. Кассіраера, Е. Еріксона та інших, які виробили теоретичну модель концепції людини. Їхня головна теза збігалася на перетині бажання особистості стати Абсолютом (з ірраціональної точки зору – це стати Богом), яку можна назвати фантастичною, нереалізованою. Однак людина будь-що прагне здійснити такий «проект». На історичній тенденції мемуарів наголошує Е. Еріксон, поклавши в основу спогадів соціальну ідентичність, яка «розглядається як відчуття людиною власної неповторності, унікальності свого життєвого досвіду, що задає певну тотожність самому собі» [16, с. 78–80]. Філософ Вілфрід Десан зацентровує на соціалізації особистості, відносній його свободи, «лише праця робить з робітника те, чим він є; або, зворотно, суть переважної більшості людей визначається працею, якою вони займаються. І найчастіше індивід навіть не вибирає своєї праці чи своєї класи – він народжується в них. Він має тільки певний ступінь особистої свободи в межах пут, які його визначають. Він робить із себе те, чим він є, але тільки в передірішеному, обмеженому просторі» [18, с. 98; 106-107].

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати поетику мемуарно-автобіографічної діаспорної прози з позицій структурної та ідейно-художньої еволюції як носія історичної та культурної пам'яті

Виклад основного матеріалу... Людина перебуває постійно в дорозі пошуку власного Я, прямуючи до самовдосконалення, вона прагне пізнати світ, який багатовимірний. Пізнати світ повністю, яким він є, за життя людина не може. Про таку тезу ще 1962 р. образно сказав В. Симоненко у вірші «Завірюха»:

Ну й зима!
Сміється, свище, сіє,
Гонить дум урочистий кортеж:
Як усе на світі зрозумієш,
То тоді зупинишся
І вмреш! [11] .

Дмитро Нитченко в 1993 р. став першим лауреатом премії імені Г.Сковороди за книгу спогадів «Від Зінькова до Мельборну». Ім'я письменника стало відоме читачам сучасної України з проголошенням незалежності. До того часу його творчість перебувала на периферії національного літературного процесу, відтак художній доробок митця практично не осмислений критикою, а переважна частина творів, найпаче спогадового характеру, донині чекає на дослідників.

У передмові до спогадів Д. Нитченка М. Павлишин вказує на мемуарну духовну продукцію Й. Гірняка, Г. Костюка, Ю. Лавріненка, І. Кошелівця, яких «кинуто на еміграцію, де вони, будучи людьми думки й слова, залишили помітний знак... Хто з Д. Нитченком бодай трохи знайомий, той знає, що саме література й літературне життя є його натхненням і пристрастю. Д. Нитченко веде широке листування і признається, що не терпить суботи і неділі тільки через те, що тоді не доходить пошта» [9, с.7-8]. До речі, письменник свої перші книжки надрукував ще тоді, коли перебував в організації «Пролітфронт»: дві збірки віршів – «Поезії індустрії» та «Склепіння», а також збірку нарисів. Кілька поезій були покладені на музику, одну з пісень на його слова виконували навіть під час урочистого відкриття флагману радянської індустрії – Харківського тракторного заводу. З початком німецько-радянської війни Д. Нитченко був мобілізований до робітничо-селянської червоної армії, пройшов німецький полон, табори переміщених осіб. Про свої поневіряння під час війни сповідується перед читачами у спогадах «В лісах під Вязьмою» (1958). До Австралії прибув 14 квітня 1949 року, працював у каменоломнях, 25 років – на електростанції, а у вільний час – у творчому вирі, викладав в українській суботній школі і завжди пам'ятав свою рідну Полтавщину: «...Та ще не раз нас дожене тривога: / Чи вернемо додому звіттіля? / Чи рідний сад почує мое слово / (Там не одна пролинула весна), / Чи яблуко зірву я з яблунь знову, / Що вітами схилились до вікна? / Чи вийду ще з косою я на луки, / Чи рідне сонце в шоку припече? / І серце стогне, плаче від розпуки, / Хоч по виду сльоза й не потече...». На чужих континентах викладав українську мову, був директором українських суботніх шкіл у Мельбурні, складав програми, інспектував, 33 роки очолював Літературно-мистецький клуб ім. В. Симоненка, був членом Об'єднання українських письменників «Слово», 10 років керував Українською центральною шкільною радою в Австралії, входив до правління Союзу українських організацій Австралії (СУОА), був дійсним членом Наукового товариства імені Т. Шевченка (НТША), редагував і видавав альманах «Новий обрій». І це ще не всі заслуги копіїткої праці Д. Нитченка на ниві української культури. Сам автор у

листі (30.04.1998) до В. Мацька повідомляє, що «уклав «Український правописний словник», друге вид.: «Український орфографічний словник», видав книжку «Елементи теорії літератури і стилістики» – два видання, а третє видали в Полтаві з передмовою літературознавця В. Базилевського. Видали тут (я упорядкував) антологію української поезії в Австралії «З-під евкаліптів» та англійською мовою антологію української прози «On the Fence». Чотири мої книжки вийшли в перекладі англійською мовою. Про мене є в «Who is who» том 10, Англія та у першому томі «Ausstroasia «Who is Who».

Крім окремих мемуарних видань, чимало спогадів розпорошено в діаспорній періодиці. Серед класиків української літератури на особну увагу заслугове Ольга Кобилянська, яка вела жваве листування, а в молодості – німецькомовний щоденник. Л. Бурачинська зауважує, що «тут і там розписані згадки про її тодішню творчість. Наприклад, 21 квітня 1884 р. згадано, що Євген Озаркевич привіз її новелі з Відня і передав їх Наталії Кобринській, а 5 серпня вона згадує, що напише новелю під впливом німецької письменниці Марліт. Але згадки про проблематику її писань, про постаті, що їх хоче втілити в них – зовсім немає. Мабуть не для того існував щоденник. Одного разу тільки, під якимсь враженням молодій авторці щоденника хотілося передати літературний образок. Це було 10. жовтня 1884 р. Вона подає такий вступ: «Mutter ruft schon zum Nachtmahl... und ich habe gerade jetzt eine poesievolle Idee, ich fürchte bis ich aufesse, fliegt sie fort. Plötzlich fällt mir was ein, ich schreibe es nieder» (Мати кличе мене до вечері, а в мене саме зродилася поетична ідея, боюсь, що коли повечеряю, вона пропаде. Нагло воно прийшло й ось списую це)» [2, с. 46].

З точки зору історико-літературної та культурної парадигми приємно вражають мемуари Є. Щербаківської «Мої спогади про Миколу Лисенка», які поєднують синергетичні компоненти тексту: літератури, музики, графіки. Мемуари цінні тим, що з відстані часу (написані 1957 р.) авторка надто детально розповіла про учасників відкриття 30 серпня 1903 р. пам'ятника І. Котляревському в Полтаві, залишила психологічні портрети письменників. Є. Щербаківська-Кричевська виступала в хорі, яким керував маестро-Лисенко. Артистам тоді міська влада відвела одну з найкращих шкіл Полтави. Композитор до свята написав кантату на слова Т. Шевченка «На вічну пам'ять Котляревському» для хору й оркестру. Учениця М. Лисенка колоритно змальовує творче середовище, вдаючись до деталізацій: «Галя Чикаленківна, що вкупі зі мною вчиться у фортепіановій класі у школі Лисенка, позичає для мене гарну плахту в Насті Грінченкової. Тепер уже все гаразд, хоч мені й неприємно ходити в позиченому». В уяві

дівчини постає образ письменників: «Я з цікавістю подивилась на Горленка. Нічого інтересного зовні. Обличчя кругле, «як гречаник», невиразне. Тулуб тендітний, а голова велика. Мимохіть виникає думка, що в цій великій голові і мозок мусить бути неабиякий». Менеджер хору, онук славетного байкаря, Яків Петрович Гулак-Артемівський, помітивши, як хористи з цікавістю оглядають гостей свята, підсів до них і «тихенько почав робити пояснення:

– Ось той поважний, сивий джентльмен, що так приємно посміхається, – це посол віденського Райхстагу, Омелян Романчук. Але він не просто посол, а «презус» – заступник голови (є чим утерти носа місцевій кацапській адміністрації: «От що, а не то що!»). А той елегантний красунь – то професор львівського університету Студинський, той що був у вагоні. А отам – високий, гарний, з таким артистичним виглядом – це панотець і музикант, Остап Нижанківський. Отой чорнявий, довгообразий, такий немов несміливий – чи видно вам? – оцей, що заріс бородою, – це Василь Стефаник...».

Авторка подає розлогу картину церемонії відкриття пам'ятника. Виступали з промовами громадські діячі, керівники міста, та особливе враження на неї справила Олена Пчілка «старша, поважна жінка з тихим, але твердим голосом, з металевим блиском і з виразом прихованої сили в очах, виявила більше мужності й громадської відваги, ніж інші наші наддніпрянці і не побоялась категоричної заборони: промовляла українською мовою, [...] після врочистого засідання була коротка перерва, а потім реферат Івана Стешенка про творчість Котляревського. Наступним номером мала йти кантата М. Лисенка «На вічну пам'ять Котляревському». На авансцені, перед спущеною завісою, Стешенко читав свого реферата, а по той бік завіси наш хор тихенько займав свої місця. Стоячи на своїм звичайнім місці в хорі, я прислухалась, як Стешенко підкреслював позитивні риси в характері Возного з «Наталки-Полтавки». Нарешті, Стешенко закінчив. Аплодисменти. Недовга пауза. Завіса підіймається перед виструнченим хором і зараз же, під оплески, на сцену виходить Лисенко. Мое місце в першому ряду, просто перед М. Лисенком. Я бачу, як він хвилюється. Зовні він ніби спокійний, тільки незвичайно сильний рум'янець заливає його обличчя та накрохмалена сорочка злегка тремтить на грудях. Непомітно права рука робить знак хреста біля серця. Звиклим оком М. Лисенко оглядає весь хор і піднімає вгору свою чорну паличку. Я бачу, що для нього в цей момент нічого вже не існує крім його музичних ідей і нас – того органа, того інструменту, через який він передасть свої музичні ідеї слухачам. Це – натхнення?... [14, с. 9].

У часі спішної евакуації назавжди зник чималий архів, про що скрушно пише Є. Щербаківська (1882 -1964) в листі (15. IX.1954) до Петра Курінного: «Ще до ідної рани Ви торкнулися, друже мій,— до загибелі праць моїх і Василя Григ[оровича]. Це вже не такі тяжкі й болючі рани, але все ж рани... [пропали] до тисячі фотографій... найцінніші родинні реліквії... Вся ця друга частина була вкладена в велику й коштовну італійську валізу і одправлена на Львівський музей через якусь німецьку відповідальну транспортну контору. Дійшло все, крім цієї валізи» [1].

У процесі дослідження нами спостережено, що спогади автора і мемуари про автора мають різну архітектоніку тексту. Автор спогадів може розташувати події за хронологією й на передній план виставляє суб'єктивне «Я», а упорядники книжки про автора, як, скажімо, зібрані спогади «Євген Маланюк: в 15-річчя з дня смерті» (Філадельфія, 1983) упорядник Оксана Керч скомпонувала тексти на свій розсуд, поділивши їх на три частини: перша з них – біографічна – спогади дружини поета, приятелів, друга – статті про творчість поета, зустрічі з ним, а третя – «досить різноманітна: поезії з присвятою Є. Маланюкові, його іншомовні переклади творів, вірші покладені на музику, дружні шаржі, пародії, карикатури і бібліографія» [6, с.5]. А чому так, то упорядник пояснює просто: «Не маючи матеріалів для повного життєпису Поета, ми мусимо користати з досить скупих записів осіб, що були свідками його молодості» [6, с. 7].

Занепокоєння письменниці Оксани Керч (Ярослави Куліш-Гаращак) щодо написання літератури nonfiction залишається актуальним і сьогодні. Адже письменницькі мемуари, як «матеріали для повного життєпису», розширюють не лише біографічну канву митця, а й розкривають специфіку праці над написанням того чи іншого художнього тексту, завдяки нефікційним артефактам реципієнт занурюється в творчу лабораторію, внутрішню світобудову літератора, відчитує його індивідуальний стиль. А коли немає документальних першоджерел, тоді нічого не залишається упорядникам як «монтувати» спогади з чужого голосу.

Будь-які спогади є суб'єктивними, на думку О. Галича, «суб'єктивність дає змогу побачити концепцію певного історичного періоду в подіях і людях очами письменника» [3, с. 195]. Історична зумовленість моделювання літературних мемуарів певним чином розкриває історичний період, епоху, в якій жив і працював автор-оповідач. Такий феномен помітила дослідниця О. Матвєєва, зацентровуючи на тому, що «суб'єктивність власне спогадів завжди витворює певну концепцію історичного періоду. Автор не тримає в

голові загального його плану, він пише, ідучи за течією власного життя» [8, с. 42]. Ясно, що жанрова структура спогадів репрезентує авторську точку зору, власне зорення й аналіз автором неординарних історичних подій доби, проблеми якої переосмислюються реальним персонажем, відбиті у його світобаченні й трансформовані в художньо-документальному творі. Після оприлюднення останнього вони стають суспільно-культурним явищем.

Заторкуючи історичну й культурну пам'ять наратора, польська дослідниця Є. Лох закцентує увагу на тому, що формула оповіді й образ оповідача існує в позалітературному та літературному контекстах, з яких перший, позалітературний, «стосується автобіографічних моментів й становить підтекст для нарації» [17, с. 95]. У такий спосіб науковець потрактує, що історична пам'ять зафіксована в метатекстову структуру художньої документалістики й допомагає реципієнтові краще зрозуміти задум автора, центральну думку твору, дешифрувати метафоричні словосполучення і речення, декодувати лакуни, недомовленість, що їх подано в емоційній тональності.

Історичні події ХХ століття постійно присутні на сторінках мемуарів Анатолія Галана (Калиновського), Г. Костюка, Ю. Шевельова, Д. Гуменної, Д. Нитченка, Анатолія Гака (Антипенка), Паші Ємець, Л. Богуславець-Ткач та ін. Саме історичні обставини, ностальгія за рідним краєм (щоб там не говорив Б. Рубчак) підштовхували авторів до написання спогадів. А було про що писати, згадувати, адже двадцяте століття для України видалось найтрагічнішим за усі попередні. Лише три голодомори «викосили» десять мільйонів населення, Друга світова війна (1941-45 рр.) пройшлася територією України із заходу на схід та зі сходу на захід. Саме за ці роки, як стверджує історик Ю. Шаповал, загальні людські втрати України від війни, включно із убитими, померлими, жертвами концтаборів, депортованими, евакуйованими, тими, хто відійшов разом із німцями, становлять до 14 мільйонів осіб [5].

Історичні обставини трагічної для України епохи, доби масштабних соціальних експериментів, кривавих диктатур знайшли відображення в художньо-документальній прозі українських письменників, які працювали на еміграції. Вони переповідали про трагічний досвід, набутий в силу політичних обставин, з причини якої змушено покинули рідну землю, подали образ не лише персонажів, а й рідної України. Вона їм запам'яталась під більшовицькою владою такою, яку знали до останнього часу вимушеного розлучення, а проте до останку пронесли любов до неї. Так, у листі (18.01.1993) до В. Мацька Г. Костюк

писав: «Що нового і доброго навколо Вас у моєму рідному Кам'янці, якого я вже ніколи не побачу. Сподіваюся, що в майбутньому, як наша держава зміцніє, Кам'янець стане не тільки центром науки і культури Поділля, але й великим упорядкованим пам'ятником історії та культури нашого народу. Бо навряд чи у нас є ще місто, де б так рельєфно перехрещувалась історія кількох народів – Сходу і Заходу – України, Туреччини, Польщі, Росії та Німеччини» [7, с. 10].

В Радянському Союзі наприкінці 20-х років ХХ ст. остаточно утвердився тоталітарний режим. Партійно-державна злочинність супроти власного народу розвивалась широкими темпами. Про це у щоденнику 6 квітня 1932 р. занотувала О. Радченко. Вона з болем у серці виводить слова: «Злочинність розвивається з якоюсь особливою швидкістю... Мучать думки про розпухлих від голоду селянських дітей, і злість зростає. Бідні, а для них же готують соціалізм...» [10, с. 547]. Унісонуючи О. Радченко, талановита письменниця Д. Гуменна в художньо-документальній формі також чимало місця приділила добі невдалих величезних експериментів, зорганізованих Історією (комуністичною партією) й участь реальних персонажів у них. Спершу для її покоління початок «збільшовиченої ери» уявлявся романтичним, ілюзорним, та коли партія взяла курс на примусову колективізацію-експеримент, коли штучний голод на її очах викосив мільйони людей від Харкова до річки Збруч (польського кордону), тоді вона замислилась над соціальною нерівністю. Саме 1933 року почала все записувати у щоденник, який і склав основу її спогадів «Дар Евдотей». Письменниця дешифрувала оманливу політику партії, яка будувала соціалізм-комунізм заради людини, а саму людину цинічно нищила, не брала до уваги. Мемуарист ритирично звертається до себе й водночас до читача: «Де ж брала на це кошти держава, як у селі люди їли одне одного? Ось яка проблема довбала голову. Чого це в державі робітників і селян падає з голоду той, хто харчі продукує, а дармоїд має в закритому розподільнику стільки, що ще й чорний ринок постачає? Цю проблему я розв'язувала абстрактно, не в пляні «село – місто», а принципово. Я завжди кружляла думкою навколо чогось, обсмоктуючи. От тоді билася над питанням, чому це людина людині вовк... Який же це соціалізм? Соціалізм – це добро всім» [4, с. 372].

Уже по війні, опинившись в Німеччині, Д. Гуменна заносить в щоденник (14.06.1948 р.) такі роздуми про роль історичної особи у зміцненні тоталітарних систем: «Я сказала б, що й у Сталіна добрими бажаннями пекло вимощене. Всі оці «системи» неминуче стають лише іншим убранням для капіталістично-визискувальних імперіалістичних систем, тільки ще безжалісними у своїй фальші та брехливості» [15,

арк.8]. Авторка мала право так міркувати, бо ж щойно вийшла із тієї системи, в якій підмінювалися поняття, коли невільно жилося – тюрми були переповнені, невільною була й праця, бо насправді примусово створили колгоспи, оплата фізичної праці обліковувалась трудовнями, мізерними коштами. Це насправді була створена комуністами капіталістично-визискувальна система. Капіталісти сиділи в Кремлі, куди стікалися кошти зі всього Радянського Союзу. Люди були підневільні, мандрувати за кордон простому грішному заборонялося. Навіть в туристичну подорож спецслужби дозволяли тим, хто був ідейно витриманий. Прикметно, що про минуле життя батьків молодь нічого не знала, про свою генеалогію, вивчення родоводу, справжнє козацьке минуле й мови не могло бути. Прикладом є діалог, залучений Д. Гуменною, яка в пошуках хліба в роки війни вирушила до Полтавщини. В одному із сіл подорожні почули розмову батька й сина. Зі щоденника від 28 грудня 1948 р.: «Двое косять. Старший і молодий. Гукають до нас:

– А йдіть-но сюди!

– А що?

– Ну, питайся, – каже старий до хлопця.

– Хто ви такий будете? – питає хлопець.

– Я – вчитель.

– А скажіть, чи то правда, що за царя можна було все робити, що хоч, їздити, куди хоч?

– Правда!

– Ну, от, а ти не вірив, – старший до молодого» [15, арк.28].

Фактографічність наративного діалогу справжня, має під собою підстави. Ілюстративний матеріал переконує в тому, що українська мемуаристика на еміграції була носієм історичної та культурної пам'яті, у той час як за подібні висловлювання спецоргани СРСР в гіршому випадку «припечатали» б тюремне ув'язнення з поміткою «антирадянська агітація», а в кращому – спогади пустили б під ніж і не бачити їм світу. Не дивно, що подібного тексту і близько немає в українських мемуарах Ю. Смолича, В. Минка, В. Чередниченко, С. Сумного, В. Поліщука, З. Тулуб, які оприявнили ретроспективний погляд на минуле. Українські письменники діаспори були звільнені від партійного диктату, настанов, застережень, писали спогади серцем і розумом. Їхні колеги в підсоветській Україні були підневільні у творчому розкритті, думали і пам'ятали уроки історії, але на папір лягали такі рядки, які не суперечили марксистсько-ленінській методології.

Як зазначає Т. Швець, у вчительки з Городка, що на Хмельниччині, Олександри Радченко (1896-1965) спецслужби вилучили щоденникові зошити, в яких вона занотувала події голодного 1933 року. Жінку, матір трьох дітей заарештували за пам'ять, за правдиві історичні факти: «17 грудня 1945 р. Кам'янець-Подільський обласний суд, що відбувся в м. Проскурів (нині – Хмельницький) виніс вирок авторці діаріуша – 10 років виправно-трудоих таборів з конфіскацією майна, позбавлення прав на 5 років. «У меня есть пристрастие отражать все свои переживания в дневниках, – не ховаючись заявила Олександра Радченко на суді. – Дневник я стала вести с 1926 г. и посвятила его своим детям, чтоб они лет через 20 прочли и увидели, как страдал и стонал народ, какой был ужасный голод... В моих записках отражено все, и я не стучала, я описывала все ужасы. На Украине в 1930-33 году украинский народ переживал ужась». За щирю правду історії, описану в діаріуші, українка відбула повний термін ув'язнення в таборах. У серпні 1955 р. вона повернулася із Сибіру з підірваним здоров'ям» [13, с. 21–22].

Висновки... Проаналізувавши нефікційну прозу літераторів української еміграції в націтворчому дискурсі, доведено, література nonfiction є носій історичної та культурної пам'яті українського народу. Означена пам'ять розпрозорюється з-під пера спогадовця. Розкрито теоретико-методологічне узагальнення, яке містить перспективу зорення подальшого вивчення мемуарного жанру, розробки антрополого-методологічних підходів щодо наукових студій образу автора і читача. Адже спогадова література є автобіографічною, позаяк наратором виступає сам автор, який моделює зримі образи і свої, й реальних персонажів. Оповідь йде від першої особи, крізь власне Я, а також крізь призму Я – Інший, що сприяє реципієнтові всебічно осягнути життя мемуариста, вловити суттєві автобіографічні нюанси, відтворити культурно-історичну картину епохи другої половини ХХ століття. Окремі дослідники звернули увагу на спогадову літературу з точки зору рецептивної естетики, заявивши свою позицію тим, що читачів вона передовсім цікавить як художньо-психологічний феномен. Із таким визначенням погоджуємося тому, що у мемуарах оприявлена посилена роль оповідача, образ автора, його звернення до сугестивності, філософських роздумів, медитативності, інтроспекції, алюзії, риторичних речень, ремарок, розмислів про вічність, власне «Я». У мемуарах співіснує дихотомія порухів душі – ментальне й інтуїтивне. В осерді – оповідь Я-автора, особисті асоціації, переживання, зазирання в ретроспекцію, опис минувшини, особиста участь в історичних та культурних подіях. Для дослідників мемуари є історичним джерелом,

як і, утім, простором для студіювання індивідуального стилю, мовного світу письменника, його світогляду й особистого погляду на розвиток української літератури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білокінь С. Нові матеріали до біографії Данила Щербаківського. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27625/06-Bilokin.pdf> (дата звернення: 17.10.2017).
2. Бурчинська Л. Філологічні науки в рамках наукового товариства імені Шевченка. *Записки наукового товариства імені Шевченка*: доповіді ювілейного наукового конгресу для відзначення сторіччя НТШ. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973. Т. CLXXXVII. С. 27–47.
3. Галич О. Мемуари: масова чи елітарна література? *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Ніжин, 2007. С. 191–196.
4. Гуменна Докія. Дар Евдотей: спогади. Київ: Дніпро, 2004. 520 с.
5. Друга світова війна для України: нове осмислення. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/05/150506_ukraine_ww2_az (дата звернення: 25.11.2017).
6. Євген Маланюк: в 15-річчя з дня смерті / упорядник Оксана Керч. Філадельфія, 1983. 120 с.
7. Листи Григорія Костюка до Віталія Мацька. *Слово і Час*. 2002. № 10. С. 10–12.
8. Матвеева О. Жанрова специфіка літературного щоденника *Літературознавчі обрії*: праці молодих учених. Київ, 2010. Вип. 17. С. 41–47.
9. Павлишин Марко. Живий Дмитро Нитченко. *Нитченко Дмитро. Від Зінькова до Мельбурну: із Хроніки мого життя*. Мельбурн: Байда, 1990. С. 7–12.
10. Розсекречена пам'ять: голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ–НКВД. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2008. 604 с.
11. Симоненко В. Завірюха: вірш. URL: http://www.poetryclub.com.ua/metr_s_poe_m.php?poem=15522 (дата звернення: 17.12.2017)
12. Фізер І. Інтерв'ю з членами Нью-Йоркської групи. *Нью-Йоркська група: Антологія поезії, прози та есеїстики* / упоряд. Марія Ревакович і Василь Габор. Львів: Піраміда, 2012. С. 44–67.
13. Швець Т.В. Щоденник Докії Гуменної: типологія жанру, історико-літературний контекст: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Швець Тетяна Валентинівна. Тернопіль, 2017. 208 с.
14. Щербаківська Євгенія. Мої спогади про Миколу Лисенка. *Нові дні*. 1957. Ч. 93. С. 7–12.
15. Щоденники Докії Гуменної. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України*. Ф. 234. Оп. 2. Од. зб. 14. 110 арк.

16. Эриксон Эрик. Проблемы Эго-идентичности. *Реферативный журнал. Социология*. 1991. № 1. С. 173–200.
17. Łoch Eugenia. Narrator pierwszoosobowy i jego konteksty w strukturze utworów nowelistycznych Elizy Orzeszkowej. *Między autorem, narratorem, bohaterem a czytelnikiem: studia o nowelistyce polskiej XIX i XX wieku*. Lublin: Wyd-wo UMCS, 1991. S. 91–122.
18. Wilfrid Desan. *The Marxism of Jean-Paul Sartre*. New York, 1966. 325 p.

References:

1. Bilokin S. Novi materialy do biohrafii Danyla Shcherbakivskoho. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27625/06-Bilokin.pdf> (data zvernennia: 17.10.2017).
2. Burachynska L. Filolohichni nauky v ramkakh naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. *Zapysky naukovoho tovarystva imeni Shevchenka: dopovidi yuvileinoho naukovoho konhresu dlia vidznachennia storichchia NTSh*. Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto, 1973. T. SLKhKhKhVII. S. 27–47.
3. Halych O. Memuary: masova chy elitarna literatura? Aktualni problemy slovianskoi filohiii. Nizhyn, 2007. S. 191–196.
4. Humenna Dokiia. *Dar Evdotei: spohady*. Kyiv: Dnipro, 2004. 520 c.
5. Druha svitova viina dlia Ukrainy: nove osmyslennia. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/05/150506_ukraine_ww2_az (data zvernennia: 25.11.2017).
6. Yevhen Malaniuk: v 15-richchia z dnia smerti / uporiadnyk Oksana Kerch. Filadelfiia, 1983. 120 s.
7. Lysty Hryhoriia Kostiuka do Vitaliia Matska. *Slovo i Chas*. 2002. № 10. S. 10–12.
8. Matvieieva O. Zhanrova spetsyfika literaturnoho shchodennyka Literaturoznavchi obrii: pratsi molodykh uchenykh. Kyiv, 2010. Vyp. 17. S. 41–47.
9. Pavlyshyn Marko. *Zhyvyi Dmytro Nytchenko*. Nytchenko Dmytro. Vid Zinkova do Melburnu: iz Khroniky moho zhyttia. Melburn: Baida, 1990. S. 7–12.
10. Rozsekrechena pamiat: holodomor 1932–1933 rokiv v Ukraini v dokumentakh HPU–NKVD. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. 604 s.
11. Symonenko V. *Zaviriukha: virsh*. URL: http://www.poetryclub.com.ua/metrs_poem.php?poem=15522 (data zvernennia: 17.12.2017)
12. Fizer I. Interviu z chlenamy Niu-Yorkskoi hrupy. Niu-Yorkska hrupa: Antolohiia poezii, prozy ta eseistyky / uporiad. Mariia Revakovych i Vasyl Gabor. Lviv: Piramida, 2012. S. 44–67.
13. Shvets T.V. Shchodennyk Dokii Humennoi: typolohiia zhanru, istoryko-literaturnyi kontekst: dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.01 / Shvets Tetiana Valentynivna. Ternopil, 2017. 208 s.
14. Shcherbakivska Yevheniia. *Moi spohady pro Mykolu Lysenka*. Novi dni. 1957. Ch. 93. S.7–12.

15. Shchodennyky Dokii Humennoi. Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury imeni T.H.Shevchenka NAN Ukrainy. F. 234. Op. 2. Od. zb. 14. 110 ark.

16. E'rikson E'rik. Problemy E'go-identichnosti. Referantivnyj zhurnal. Sociologiya. 1991. № 1. S. 173–200.

17. Łoch Eugenia. Narrator pierwszoosobowy i jego konteksty w strukturze utworów nowelistycznych Elizy Orzeszkowej. *Między autorem, narratorem, bohaterem a czytelnikiem: studia o nowelistyce polskiej XIX i XX wieku*. Lublin: Wyd-wo UMCS, 1991. S. 91–122.

18. Wilfrid Desan. The Marxism of Jean-Paul Sartre. New York, 1966. 325 p.

Summary

Oleksandr Onyshchenko

Poetics of Nation-Creative Discourse in Ukrainian Diaspora Memoir Literature

The article reveals the important factual material of nonfiction prose, which for the first time in the national literary criticism became the object of a thorough scientific study from the perspective of poetics of the nation-creative discourse. Approaches to memoiristics have been analyzed, genre typology has been generalized. The poetics of a writer's memoir in the perspective of the nation-creative discourse of diaspora literature has been described. Considerable array of texts related to memoirs has been explored, their problems, main concepts have been clarified.

Key words: *discourse, nonfiction prose, historical and cultural memory, narrative, narrative, poetics.*

Дата надходження статті: «27» лютого 2018 р.

Дата прийняття до друку: «15» березня 2018 р.

УДК 821.161.2-7.091 (477.83/.86) «18»

НАТАЛІЯ ОСОБА,

аспірантка

(м. Тернопіль)

Парадигма комічного у пресовій сатири Галичини

20-30-х років ХХ ст.

У статті досліджено парадигму комічного та наративні моделі гумористично-сатиричних жанрів української пресової сатири Галичини 20-30-х рр. ХХ ст., означено тематичне наповнення та з'ясовано специфічні особливості у творчості українських сатириків цього періоду: Лева Лепкого, Степана Чернецького, В'ячеслава Будзиновського, Осипа Назарука, Миколи Голубця та ін.

Ключові слова: *парадигма, сміх, комічне, іронія, сатира, гумор, наратив, фейлетон, міні-фейлетон, памфлет, байка, анекдот.*